

FALS MOBBING

1 Jornada d'Anàlisi Integral del Mobbing Àmbit Jurídic. Girona 25 novembre 2005

1 Jornada de Análisis Integral del Mobbing Àmbit Jurídico

Girona 25 Noviembre 2005

LA PROVA TESTIFICAL: COM DETECTAR EL FALS MOBBING?

Autor: Marina Parés Soliva. Presidenta del Servei Europeu d'Informació sobre Mobbing (SEDISEM)

Introducció:

El motiu de la meua ponència es centra en la figura del fals mobbing entesa com a fals-positiu en el sentit que, sovint, es tracta d'un assetjador de secret que no es percep a si mateix com a tal i que, conscient o inconscientment, es presenta com a víctima d'assetjament i això és així donada la tendència de l'assetjador de fer-se passar per víctima quan és descobert. La pretensió d'aquesta ponència és presentar les claus que ens permetin detectar-lo i arribar a això a través de l'anàlisi de el tipus de llenguatge que és utilitzat; és a dir a través de les seves pròpies paraules trobar els indicis del seu caràcter manipulador. Per tant la manipulació és el tema clau per determinar el fals mobbing de l'autèntic mobbing. En el fals mobbing el tipus de comunicació és paradoxal, és a dir manipulant el llenguatge; en canvi una veritable víctima amb un mobbing autèntic es comunica a través d'un discurs genuí i veraç. En tot procés judicial, la recerca de la veritat és un dels seus fins, per això la reconstrucció dels fets a través del testimoni esdevé una part important. Parlar de la mentida en aquest context implica detectar la falsedat d'aquest testimoni. La prova és probablement l'element més important en qualsevol plet i això és així perquè de la prova depèn que el jutge falli a favor o en contra, així conèixer en profunditat els mitjans probatoris és una obligació de l'advocat. Entre els mitjans probatoris més importants en els processos judicials figuren les confessions i les declaracions, tant per la seva freqüència com per les dades que són capaços de proporcionar. Abans de prosseguir vull revisar un poc els termes confessió i declaració. Es defineix la confessió com "el reconeixement espontani o sol·licitat que fa un subjecte de la seva participació en un succés o en una situació en la qual es troba compromès i que havia mantingut en secret fins llavors " (Poggi, V. 1996) . A més de les confessions detallades, els juristes distingeixen les anomenades "confessions forçades o provocades". Tota una altra exposició de fets coneguts realitzada pels causants o testimonis davant el jutge rep el nom de "declaració". Sabem que tant les confessions com les declaracions estan envoltades d'un profund subjectivisme que plantejarà dificultats, de manera que seran tingudes com a vàlides aquelles que compleixin amb un requisit difícil de comprovar, que és la sinceritat.

Concepte de Mobbing

La definició de la vintena tercera edició de el Diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola sobre la paraula "assetjament" es: "l'acció i efecte d'assetjar " i defineix a l'assetjament moral o psicològic com la " pràctica exercida en les relacions personals, especialment en l'àmbit laboral,

consistent en un tracte vexatori i desqualificador cap a una persona, amb la finalitat de desestabilitzar psíquicament". Cal valorar el gran avanç que suposa la introducció d'aquest concepte en el diccionari de la RAE. Encara hem de comprovar que li falten dos elements importants que defineixen qualsevol situació d'assetjament com són els actes de marginació i l'element grupal de l'assetjament moral. Cal tenir en compte la importància de l'element grupal ja que aquest serà un indicador clar que ens permetrà distingir un fals mobbing d'un veritable (Parés, 2005). "L'assetjament moral és violència psicològica d'un grup contra una persona; no es tracta d'un conflicte entre dues persones, assetjador i víctima, i si, en canvi, d'un grup contra un treballador"(1). En els supòsits on no hi hagi aquest element grupal l'element que ens servirà per poder discriminar entre una veritable víctima d'assetjament i un fals mobbing serà l'ús de la manipulació en el llenguatge per part de l'assetjador que es fa passar per víctima o bé l'existència d'un trastorn mental en el cas de la paranoia. És sabut que l'assetjador atribueix o "acusa" la víctima de les seves pròpies intencions com si es tractés d'un mirall i li atribueix els seus propis errors i les seves pròpies pors Hirigoyen, MF (1999). González de Rivera, JL (2002). Piñuel, I (2001), per tant no és d'estranyar que en els processos judicials es presenti com a víctima de la persona veritablement assetjada. Citem a Hirigoyen: "Un individu pervers podrà acusar d'actes que no ha comès a una persona a la que vol desqualificar. Encara que la persona surti del judici rehabilitada, podrà perdre la reputació i fins i tot el treball. Serà essencial respectar la presumpció d'innocència"(2). Sovint en el mobbing el que primer crida l'atenció en el discurs de el manipulador és aquesta sensació que hi ha una cosa que no segueix una lògica. Aprofundir en aquesta percepció en lloc de apartar-la de la nostra ment serà el primer pas per aprendre a detectar a un expert manipulador de la comunicació com és el pervers organitzacional. És molt habitual que l'assetjador atribueixi a la víctima actituds de mala fe sense proves d'això. Una actitud oberta consisteix a escoltar les intencions que l'assetjador atribueix a la víctima, atès que ens donaran els motius íntims del propi manipulador per assetjar. El mobbing no busca el dany pel mal, busca que aquest mal generi un resultat. L'assetjador fa servir el llenguatge per a manipular i aquesta manipulació es concreta en l'ús de la incongruència i de la contradicció, podem afirmar que aquests dos elements estan sempre presents en tot discurs manipulador.

(1) M. Parés "Mobbing: Coneixent a el grup assetjador des de l'antropologia". Conferència Magistral. XIII Col·loqui Internacional d' Antropologia Física "Joan Comas". Campeche-Mèxic. Novembre 2005.

(2) i MF Hirigoyen "L'assetjament moral a la feina. Distingir el cert del fals ". (2001: 290)

Falses Acusacions

Un cop definit el que és l'assetjament moral i quin és el tipus de comunicació que utilitza l'assetjador vaig a abordar el tema de les falses acusacions en l'àmbit jurídic i per això m'he basat en el treball de Proggi (3).

(3) V Proggi et al. "Falses Acusacions". Premi psiquiatria llegal. 3r Congrés Internacional de Psiquiatria. Buenos Aires. Octubre 1996

En les falses acusacions el contingut del discurs pot ser exacte o erroni, però dins d'un contingut erroni pot succeir que el subjecte cregui realment el que diu perquè ho té per cert o pot ser que el subjecte sigui conscient de l'inautèntic del seu discurs, intenti que aquest resulti veraç i aquest "intentar" és el que va a configurar la diferència fonamental, encara que en ambdós supòsits el

discurs és erroni, al primer hi ha una manca de la intenció de engany. La personalitat paranoide és un trastorn de personalitat que defineix característiques comunes amb els assetjadors que es fan passar per víctimes. Apareixen com a signes fonamentals la desconfiança, la psico rigidesa, l'escassa capacitat d'autocrítica, l'egocentrisme, la necessitat d'adulació. Són persones que alberguen rancors i de notable agressivitat, en uns casos detectada i en altres projectada. Són aquests casos els que veiem amb freqüència en els tribunals amb les seves actituds i comportaments querellants i reivindicatius. Segons Proggi: "En els supòsits en què la creença certa del subjecte "equivocat" es poden advertir dues vessants: l'error o la patologia mental. Si el discurs enunciat resulta versemblant, pot ser que la falsedat sigui tingut per veritable, amb la qual cosa no parlem de mentida sinó d'error. Quan el discurs està sustentat en creences o conviccions anormals, fermes i tenaços de contingut absurd o il·lògic, i tal vivència de certesa resulta incorregible per l'experiència, estaríem en el terreny de la patologia delirant. En canvi quan el fals denunciador té la manca de sinceritat com a únic fi, estaríem en el camp de la mentida patològica". I és precisament en aquest cas en què la literatura psiquiàtric-forense descriu tres personalitats psicopàtiques inclinades a aquesta classe d'imputacions: la personalitat histèrica, la mitòmana i la perversa. Anem a veure com la descripció de cadascuna d'aquestes personalitats correspon a el perfil de l'assetjador pervers organitzacional. A la persona histèrica li agrada la teatralitat i el ser el centre d'atenció, i això en raó de la seva vanitat. En canvi en la persona mitòmana l'element que la defineix és la fabulació, és la reina de la faula, que es delecta, entre altres coses, amb les "hetero acusacions sexuals" (Proggi citant Dupré). Finalment la persona amb personalitat perversa, està plena de desig destructiu en qualsevol de les seves formes, i es caracteritza perquè és roí ja que gaudeix escrivint anònims, és coneguda pels seus comentaris solapats i verinosos, així com per la denúncia viperina i mentider. L'explicació del seu encaix en el perfil de l'assetjador és que els tres tipus de personalitat (histèrica, mitomaníaca i perversa) posseeixen dos ingredients que li són comuns: la malignitat d'una banda i la impermeabilitat afectiva de l'altra, amb els qual qualsevol tipus de simulació és factible. Citem a Hirigoyen (1999:117) "Els assetjadors es defensen mitjançant mecanismes de projecció: atribueixen als altres totes les seves dificultats i tots els seus fracassos i no es senten culpables de res. Es defensen així mateix a través de la negació".

Ja hem vist que aquestes característiques, que han estat definides amb anterioritat per la psiquiatria-jurídica, són les mateixes que descriuen els experts com la típica del subjecte que assetja. Per tant aquests tres tipus de personalitat ens serveixen per definir el perfil de l'assetjador, de qualsevol assetjador ja sigui en l'àmbit laboral, escolar, familiar. Sovint l'assetjador arriba als tribunals acusant a la seva víctima (autèntica) de ser la causant dels seus mals. Segons Hirigoyen (1999: 102) "Quan ha de justificar el seu odi, el pervers ho fa dependre d'una persecució per part de la seva víctima. Es col·loca així en una situació de legítima defensa". Sovint conflueix en una mateixa persona dos tipus de alteració de la personalitat la perversa i la mitòmana, estem davant del denominat pervers-mitòman. El pervers mitòman actua essencialment amb malignitat, formulant falses acusacions i denúncies mogut per el seu odi, despit, gelosia i venjança o simplement pel plaer o diversió que li produeix fer el mal a altres. Un exemple d'això són les campanyes difamatòries mitjançant cartes anònimes que ocasionen un clima d'inquietud que de vegades pot ser de força durada i revestir certa gravetat, i que ha passat a nomenar-se assetjament virtual quan es fan servir les xarxes virtuals per a la seva difusió. Segons Hirigoyen (1999: 114) "En els perversos les decepcions produeixen ira o ressentiment, i un desig de venjança. Quan un pervers percep una ferida narcisista (una derrota o un repulsa), sent un desig il·limitat d'obtenir una revenja. No és un reacció passatgera, sinó d'un rancor inflexible". Cal assenyalar, també, una forma de "mitomania vanitosa" freqüent,

molt abundant entre assetjadors que han arribat a una certa posició en l'organització, són els que es vanen i presumeixen de tenir relacions influents o importants o pertànyer a determinats cercles. Generalment aquests personatges cauen en el descrèdit a poc de conèixer-los (xarlatans i fanfarrons), però en certes circumstàncies poden inventar o suggerir veritables històries de acusació i de autoacusació. Ningú nega que hi ha un rerefons anòmal o patològic en aquell que busca per la via de les falses acusacions, venjança, utilitat, rescabament, notorietat, diversió, però tal afirmació no pot generalitzar-se, ja que hi ha tot un grup de subjectes que per diferents motius presenten una sola característica en comú: la de presentar una voluntat conscient de frau.

L' Assetjador

Per aprofundir en la idea que el fals mobbing molt sovint encobreix a un veritable assetjador i poder comprendre que, en el cas del fals positiu, estem davant del mateix tipus de persones que les que són descrites en la psiquiatria forense com personalitats amb alteracions que donen lloc a falses acusacions passaré a definir el perfil de l'assetjador segons els experts en la matèria com Hirigoyen, González de Rivera i Piñuel. Hirigoyen(4) defineix al pervers organitzacional com pervers narcisista. González de Rivera el descriu com afectat del trastorn per mediocritat inoperant activa o síndrome MIA (5): "L'individu afecte de MIA és persistent, desenvolupa fàcilment una gran activitat (inoperant, és clar) i té un gran desig de notorietat i de influència sobre els altres, que de vegades arriba tints messiànics" i Piñuel (6) coincideix en la seva naturalesa psicopàtica.

(4) " Els perversos narcisistes posen als membres més dòcils del grup contra la persona aïllada" Hirigoyen, MF "L'assetjament moral a la feina. Distingir el cert del fals ". (2001: 46)

(5) González de Rivera, JL "El maltractament psicològic" (2002: 89)

(6) "comprensió de la naturalesa psicopàtica del fustigador i el seu pervers comportament" Piñuel, I "Mobbing" (2001: 129)

Per tot l'anterior hem pogut mostrar que l'assetjador laboral segueix els paràmetres d'alteració de la personalitat descrits per la psiquiatria forense com aquells subjectes promotors de falses acusacions, i que mitjançant un gir pervers es presenta davant els tribunals amb una falsa acusació de mobbing en la qual desitja mostrar-se com a víctima o com un "pobre de mi". Segons Field (7) "la resposta estàndard d'un assetjador de sèrie, quan se'l considera responsable de la seva acció, i tem veure exposada la seva falta d'adequació, la seva incompetència, i el comportament desordenat, és respondre amb l'estratègia de la negació contraatacar fingint ser una víctima. És molt efectiu".

(7) Field, T. "La resposta estàndard d'un assetjador en sèrie". A la web "Bully-on line" (2000)

Així les falses acusacions de mobbing estaran promogudes per dos tipus de subjectes; d'una banda per aquelles persones afectades per un trastorn mental (Paranoia) i d'altra per persones que promouen el frau. En aquest últim cas el frau té lloc a través de la manipulació i els subjectes que els promouen presenten un dels tres tipus d'alteració de la personalitat que són coincidents amb el perfil de l'assetjador descrit en tota la literatura sobre mobbing. Concloem que per la

terapeuta francesa són els malalts paranoics els principals demandants d'un fals mobbing, Hirigoyen (2001: 61) "El major perill de les falses acusacions per assetjament moral és el que ve dels paranoics, que troben en el tema un suport increïble a la seva sensació persecutòria. En la majoria dels casos el diagnòstic és evident. (...) a diferència de les víctimes veritables, una persona amb un caràcter paranoic no intentarà fer evolucionar la situació cap a cap acord, sinó que intentarà mantenir la seva denúncia contra l'assetjador-víctima que ha designat (...) Amb un paranoic és impossible argumentar, i els conflictes mai no es poden resoldre, sinó entrar en un procés sense fi d'acusacions. Les autèntiques víctimes d'assetjament moral viuen en el dubte, es qüestionen les seves pròpies actuacions i busquen solucions que posin fi al seu turment. Els paranoics en canvi, no dubten, afirmen i acusen".

La Manipulació en el Llenguatge

A més dels malalts de paranoia l'altre gran grup de falsos mobbing ve determinat pels manipuladors on la motivació és el frau. Els casos de frau en les acusacions de fals mobbing podran ser detectades a través de l'anàlisi del llenguatge utilitzat pel manipulador. Per a l'estudi de la manipulació en el llenguatge vaig a basar-me en un tipus concret de comunicació que utilitza el pervers organitzacional a saber la comunicació paradoxal (8).

(8) Parés, M "La Comunicació en el Mobbing" 1r Simposi Iberoamericà de Ergonomia i Psicosociologia. Avilés. octubre 2005

Sabem que per poder fustigar a un altre ésser humà l'assetjador haurà d'exercir dos tipus de manipulacions, una dirigida a l'entorn de la víctima i una altra dirigida cap a la persona assetjada. Per al assetjador la manipulació dirigida a l'entorn té com a finalitat convertir-lo en el seu aliat, ja sigui perquè col·labori en la fustigació o bé perquè no faci evident que és obvi i per això l'única cosa que li demana l'assetjador és que no faci res. En una situació de denúncia per fals mobbing col·laborar en la fustigació és negar a la víctima la presumpció d'innocència, i no fer res consisteix a no investigar en les motivacions i en els mecanismes d'assetjament.

Aquesta ponència pretén donar les claus que permetin detectar l'engany en primer lloc valorant en la seva justa mesura la pressió grupal a través de comprovar l'existència de l'element grupal de qualsevol assetjament i en els casos de frau detectar l'engany en l'anàlisi de el raonament i dels arguments esgrimits. L'entorn que no fa res es converteix en col·laborador tàcit de l'assetjament; en canvi la manipulació quan va dirigida a la víctima té com a objectiu danyar-la i desestabilitzar-la.

En un procés d'assetjament psicològic la paradoxa (contradicció) sorgeix tant a nivell de el llenguatge com a nivell de la conducta, en ambdós casos hi ha violència. La conducta és simbòlica (Perkins 2001) i es concreta en actuacions i actituds; així a nivell de la conducta es manifesta tant en la comunicació no verbal com en els actes de no comunicació. Entenem com a actes de comunicació no verbal els sospirs exagerats, el encongir-se d'espatlles, les mirades de menyspreu; i com a actes de no comunicació el ignorar una salutació, el no respondre a una pregunta, l'actuar com si determinada persona no estigués present, i el donar l'esquena. etc A més en el mobbing la contradicció sorgeix en la comunicació verbal mitjançant el llenguatge paradoxal. En l'assetjament moral el llenguatge es perverteix, cada paraula amaga un malentès que es torna contra la víctima triada. Diem que la manipulació de el llenguatge és una eina pròpia

de l'assetjador psicològic, ja que pretén ocultar l'exercici de la violència per una banda, i per l'altra fa un ús d'informació privilegiada per fer mal. En el registre de la comunicació perversa, cal impedir que l'altre pensi, compregui, actuï; tant si es tracta de la víctima o de l'entorn. En els casos de fals mobbing l'entorn correspon a l'autoritat judicial. La comprensió de la manipulació del llenguatge (discurs) de l'assetjador es realitza a través de l'estudi dels termes utilitzats, els esquemes mentals, els plantejaments estratègics i els procediments estratègics, i en tots ells hi ha unes claus per a la detecció de l'assetjador a partir del llenguatge utilitzat per ell mateix, aquestes claus són la contradicció i la incongruència. La contradicció està en el discurs i la incongruència en enraonament.

Definim la incongruència com la falta de lògica o la lògica desconcertant i la podem trobar en la totalitat del discurs i definim com a contradicció a el conjunt de fal·làcies, és a dir als arguments falsos que propaga el manipulador, que inclouen les insinuacions i els malentesos. Hirigoyen (1999, 124) "Quan un pervers ataca a la seva víctima, sol apuntar al punts febles que se situen en el registre del descrèdit i la culpabilitat". En el discurs de l'assetjador hi ha una contradicció que no apareix en el discurs de la víctima. L'emissor utilitza la contradicció intencionalment. La contradicció inclou l'ús de falsedats i d'errors. La falsedat la veiem en l'argument que està sostingut sobre una mentida i en el raonament s'oculta una equivocació (error) (9).

(9) Parés, M. "Mobbing: Detecció de l'assetjador a través del Llenguatge" III Trobada Internacional sobre Prevenció i Salut laboral. Vilanova i La Geltrú. Maig 2005.

Segons Hirigoyen (1999: 104) "Si la víctima reacciona i deixa de comportar-se com un objecte dòcil, l'agressor es considera amenaçat i agredit. Qui, en un principi, havia iniciat la violència, es col·loca ara en posició de víctima. (...) El pervers intenta que la seva víctima actuï contra ell per poder acusar-la de "malvada". Per desmuntar l'argument fals cal buscar les mentides que el sustenten i per a això cal anar desgranant un a un els components de l'argument per tal de trobar les proves que faran evident la mentida que l'assetjador pretén fer passar per certa. Cal estar alerta i detectar les insinuacions i els malentesos que constitueixen l'argumentació que justifica la fustigació a la víctima. La contradicció també inclou els errors en les acusacions i aquests estan ocults en el raonament. Cal fer comprovacions constants per anar verificant un a un les raons esgrimides per l'assetjador per estigmatitzar la víctima. La lògica desconcertant de l'assetjador provoca, la seva pròpia definició ho diu, desconcerten el receptor i amb això el manipulador aconsegueix un dels seus objectius, és a dir, el bloqueig de l'acció de l'oient.

Podem trobar una lògica desconcertant o una absència de lògica, atès que hi ha una dissonància entre el percebut i el verbalitzat. Segons Hirigoyen (1999: 96) "El pervers destina totes les seves estratègies a enfonsar a un altre i, amb això, es revaloritza a si mateix". El coneixement d'aquestes claus ens proporciona certa immunitat enfront de la manipulació. Ser menys vulnerables ens permetrà diferenciar a l'assetjador de la víctima. La desacreditació de la víctima sempre proporcionarà un guany per l'instigador de l'assetjament; el benefici que l'assetjador adquirirà amb el descrèdit de la víctima no ho podria aconseguir sense la utilització de la fustigació. Cito a Hirigoyen (1999: 129) "L'agressor se sent frustrat. La seva víctima es converteix en un retret vivent, la qual que el condueix a odiar-la encara més". És, precisament, l'adquisició fraudulenta per part de l'assetjador d'aquest últim, el que determinarà si el mobbing ha estat o no beneficiós per l'assetjador.

CONCLUSIONS

La psiquiatria forense ens informa que els falsos delictes són formulats per personalitats amb patologies delirants o que cursen amb un altre tipus d'alteracions de la personalitat l'element definitori és la mentida patològica. Entre els mentiders patològics defineix aquells proclius a mentir i a enganyar per una banda (subjectes amb personalitat histèrica i mitòmana) i aquells que fan malbé amb malignitat (personalitat perversa). Per tant coincideixo amb Piñuel (2003,194) que "Assenyalar que no hi ha forma de distingir entre agressor i víctima al mobbing és un veritable despropòsit". L'assetjador es dona per satisfet en el moment en que rep de l'entorn alguna ratificació de l'eficàcia de la seva disfressa. Ha aconseguit ser versemblant, s'ha burlat la veritat amb l'aparença, però com té consciència de la seva trampa, no pot córrer el risc de ser espontani. El abrupte, el sobtat comporta un risc. El risc és el de la irrupció d'alguna contradicció que desmenteixi en forma irreversible la validesa del seu fingiment. El fals mobbing promogut per un assetjador que es fa passar per víctima podrà ser descobert evidenciant les contradiccions i les incongruències en el seu discurs. La solvència del seu actuar està amenaçada per les contradiccions inconscients que l'aguaiten i, que la majoria de les vegades el posa al descobert. Només cal estar disposat a detectar-lo i opino que és una obligació ètica per part de tots els implicats poder determinar aquests cas de fals mobbing. Segons Hirigoyen (2001: 61). "Cal vetllar perquè els casos de falses acusacions d'assetjament moral no vinguin a desacreditar i posar en dubte la realitat del que pateixen les autèntiques víctimes. Una resolució positiva d'un cas de mobbing ha de contemplar que l'assetjador no aconsegueixi l'objecte desitjat, en el cas contrari servirà com a reforç d'aquesta estratègia assetjadora, de manera que és probable que l'assetjador torni afer ús d'aquesta tècnica que li ha estat tan profitosa per a ell i amb això que s'instauri l'assetjament com una forma d'operar habitual. Aquesta ponència té la pretensió d'evitar el perill que el concepte d'assetjament moral acabi perdent credibilitat.

BIBLIOGRAFIA

Llibres:

1. Castell de el Pi, Carlos. "L'Enveja". Madrid. Aliança, 1991.
2. Castell de el Pi, Carlos. "L'Odi". Barcelona. Tusquets, 2002.
3. Escudero, José Francisco i Poyatos, Glòria. "Mobbing: Anàlisi multidisciplinària i estratègia legal". Barcelona. Bosch, 2004.
4. García, Rolsma i Fuentes. "Treballant amb l'enemic ". Barcelona. Random H. Mondadori, 2003.
5. Garrido Genovés, Vicente. "Cara a cara amb el psicòpata". Barcelona. Ariel, 2004.
6. González de Rivera Revolta, José Luis. "El Maltractament psicològic". Madrid. Espasa. Calpe, 2002.
7. Hirigoyen, Marie-France. "L'assetjament moral" .Barcelona. Paidós, 1999.
8. Hirigoyen, Marie-France. "L'assetjament moral a la feina" .Barcelona. Edicions 62, 2001.
9. Martínez, Marí i Dolz, José Luis, i altres. "El Assetjament psíquic laboral". Saragossa. Egido, 2002.
10. Martos Rubio, Ana. "No puc més! ".Madrid. Mc Graw-Hill, 2004.

11. Nazare-Aga, Isabelle. "Els Manipuladors". Barcelona. Vergara, 2002.
12. Piñuel Zabala, Iñaki. "Mobbing: Com sobreviure a l'assetjament psicològic en el treball". Santander. Claret, 2001.
13. Piñuel Zabala, Iñaki. "Mobbing. Manual d'autoajuda". Madrid. Aguilar, 2003.
14. Piñuel Zabala, Iñaki. "Neomanagement. Caps tòxics i les seves víctimes". Madrid Aguilar, 2004.
15. Rivas Sánchez, Luis José. "Mobbing. Terrorisme psicològic en el treball". Madrid. Aguilar, 2003.
16. Rodríguez, Nora. "Mobbing. Vèncer l'assetjament moral". Barcelona. Planeta, 2002.
17. Velázquez Fernández, Manuel. "Mobbing, violència física i estrès a la feina". Barcelona, Gestió 2000, 2004.
18. Watzlawick, Bavelas i Jackson. "Teoria de la Comunicació Humana". Barcelona, Herder, 1997.

Articles:

19. Parés Soliva, Marina (2002). "Estudi comparatiu entre la teoria de la comunicació i el mobbing" a La Comunicació Paradoxal ; web www.acosomoral.org
20. Parés Soliva, Marina (2003). "Les Qualitats envejables" (en març 03) i "L'acusació: el dany encobert"(abril 03) en web (www.acosomoral.org)
21. Field, Tim (2001). "El perseguidor es fa passar per víctima". Extret de l'original a la web "Bully On Line" (<http://www.acosomoral.org/Tfield2.htm>)

Actes de Congressos:

22. Parés Soliva, Marina. "La Comunicació paradoxal en l'assetjament grupal". II Trobada Internacional sobre Prevenció i Salut laboral. Vilanova i la Geltrú. Maig 2004.
23. Parés Soliva, Marina. "Xarxes Virtuals: el SOS de l'Mobbing" - I Congrés Internacional Tic-Vida. ON-Line març 2005.
24. Parés Soliva, Marina. "Detectar a l'assetjador a través del llenguatge" III Trobada Internacional sobre Prevenció i Salut Laboral .Vilanova i La Geltrú, maig 2005.
25. Parés Soliva, Marina. "Mobbing: ritus d'iniciació i de continuïtat en el gang d'assetjament". X Congrés d' Antropologia. Sevilla. setembre 2005.
26. Parés Soliva, Marina "Un cas concret de Mobbing". IX Congrés Nacional de Psicologia Social. La Corunya. Setembre 2005.
27. Parés Soliva, Marina. "La Comunicació en el Mobbing". 1 Simposi Iberoamericà d'Ergonomia i Psicosociologia. Avilés. Octubre 2005.
28. Parés Soliva, Marina. "Paraules Talismán i Eslogans al Assetjament Mediàtic". VI Congrés Llatinoamericà de Semiòtica. Maracaibo-Veneçuela. Octubre 2005.
29. Parés Soliva, Marina "Detecció de l'Assetjador a través del Llenguatge" XIII Col·loqui Internacional d'Antropologia Física "Joan Comas". Campeche-Mèxic novembre 2005.

30. Parés Soliva, Marina "Mobbing: Coneixent a el grup assetjador des de l'antropologia". Conferència Magistral. XIII Col·loqui Internacional d'Antropologia Física "Joan Comas". Campeche-Mèxic novembre 2005.

Organitza

SEDISEM

C.C.O.O. Sector de Girona

Gabinet Juridic Girona

Colabora:

gencat
www.gencat.net

SEDISEM Inscrita en el Registro Nacional de Asociaciones: Grupo:1/Sección:1/Número Nacional:585561.